

Nota van beantwoording over zienswijzen

PROVINCIE UTRECHT

Inhoudsopgave

0. Doel en opzet Nota van beantwoording	3
0.1 Status van deze nota	3
0.2 Leeswijzer	3
0.2.1 Input commissie BEM	3
0.2.2 Zienswijzen	4
0.2.3 Gebruikte afkortingen	4
1. Input uit de commissie BEM	5
1.1 Algemeen.....	5
1.2 Cultuur	9
1.3 Erfgoed	10
2. Overzicht indieners zienswijzen	13
3. Zienswijzen	14
3.1 Zienswijzen over hoofdstuk 2 trends en ontwikkelingen	14
3.2 Zienswijze over hoofdstuk 3 rol van de provincie.....	15
3.3 Zienswijzen over hoofdstuk 4 cultuur.....	16
3.4 Zienswijzen over hoofdstuk 5 erfgoed	16
3.5 Zienswijzen over bijlage A uitvoering beleid UNESCO Werelderfgoed	26
3.6 Zienswijze algemeen	27

0. Doel en opzet Nota van beantwoording

0.1 Status van deze nota

Deze Nota van beantwoording gaat over de input die is gegeven door Provinciale Staten in de commissie BEM op 10 april 2024 en de zienswijzen die zijn ingediend op het Ontwerp omgevingswetprogramma Cultuur en Erfgoed 2025-2028 tijdens het zienswijzentract. Het programma is van 22 maart tot en met 3 mei 2024 ter inzage gelegd. Gedurende deze zes weken heeft iedereen, die dat wilde, zienswijzen kunnen indienen. Tijdens de periode van terinzagelegging zijn zeven zienswijzen binnengekomen die in totaal 35 punten omvatten. De lijst met indieners is aan het einde van deze inleiding opgenomen. De zienswijzen komen van diverse partijen, zoals bijvoorbeeld gemeenten en belangenorganisaties.

Tijdens de periode van terinzagelegging was zowel een digitale informatieavond als een hoorzitting voor mondelinge zienswijzen gepland. Hier is geen gebruik van gemaakt.

0.2 Leeswijzer

In deze Nota van beantwoording wordt eerst de input vanuit de commissie BEM beantwoord en daarna de ingediende zienswijzen uit het zienswijzentract.

0.2.1 Input commissie BEM

De input uit de commissie BEM is op onderwerp geordend en gebundeld en opgenomen in een drietal tabellen. Per onderwerp is aangegeven van welke partijen de vragen afkomstig zijn.

In de tabel zijn de volgende kopjes gebruikt:

Partij: Hier is aangegeven wie de beschreven zienswijze heeft ingediend.

Samenvatting input: Hier is de input inhoudelijk samengevat. Als er meerdere partijen over eenzelfde onderwerp input hebben geleverd is dat gebundeld.

Reactie en eventuele aanpassing: Hier is de reactie opgenomen en aangegeven of er op basis van de input aanleiding is om het programma aan te passen en zo ja, wat de wijziging precies is.

0.2.2 Zienswijzen

De ingediende zienswijzen zijn ingedeeld naar de inhoudelijke onderwerpen waar zij betrekking op hebben. Hiervoor is de hoofdstukindeling van het Cultuur- en Erfgoedprogramma gebruikt.

In de tabel met de ingediende zienswijzen zijn de volgende kopjes gebruikt:

Nr. en Indiener: Hier is met een nummer en naam aangegeven wie de beschreven zienswijze heeft ingediend. Daarin zijn vanwege de Algemene verordening gegevensbescherming (AGV) geen namen van particulieren opgenomen.

Samenvatting zienswijze: Hier is de zienswijze inhoudelijk samengevat. Als er meerdere personen of instanties over eenzelfde onderwerp een zienswijze hebben ingediend, zijn die gebundeld.

Reactie en eventuele aanpassing: Hier is de reactie opgenomen en aangegeven of er op basis van de zienswijze aanleiding is om het programma aan te passen en zo ja, wat de wijziging precies is. In de tabel zijn onderstaande wijzigingen niet opgenomen:

- kleine tekstuele correcties;
- herstel van verkeerde of overbodige verwijzingen; en
- verbetering van spellingsfouten of grammaticale fouten.

0.2.3 Gebruikte afkortingen

CHS	Cultuurhistorische Hoofd Structuur
EET	Erfgoed Expert Team
HDSR	Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden
HWL	Hollandse Waterlinies
LAW	Lange afstandstand Wandelpaden
ODRU	Omgevingsdienst regio Utrecht
OUV	Outstanding Universal Value
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
ROP	Restauratie Opleidingsprojecten
STAMU	Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht
UFO	Utrechts Festival Overleg

1. Input uit de commissie BEM

1.1 Algemeen

Partij	Samenvatting input	Reactie en eventuele aanpassing
CDA SGP FVD	Hoe worden de doelen en ambities in het programma gemeten? Wordt er tussentijds geëvalueerd? Welke indicatoren zijn daarvoor geformuleerd?	<p>In de tweede helft van 2026 komt er een tussenevaluatie van het hele programma. Dit rapport wordt gedeeld met de Staten. Er vindt daarnaast ook voortdurende monitoring van beleidsdoelen en ambities plaats, zowel kwantitatief als kwalitatief. Voor de indicatoren in de P&C cyclus verwijzen we naar de Kkadernota. Voor de tussentijdse evaluatie werken we een monitoringsopzet uit. En natuurlijk rapporteren we over de voortgang van ons beleid in de jaarcyclus.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i></p> <p>Onze ambitie</p> <p>Een aantrekkelijke leefomgeving draagt bij aan het welzijn van mensen. Daarom zetten we ons als provincie in voor het behouden, beleven en benutten van erfgoed en een sterke en toegankelijke Utrechtse cultuursector. Want juist cultuur en erfgoed dragen bij aan het creëren van een fijne plek om te wonen en werken, aan de vorming van identiteit en een gevoel van verbondenheid. Daarmee maken we de provincie Utrecht aantrekkelijk als vestigingsplaats voor bedrijven en als bestemming voor toeristen. Zo zorgen we er met elkaar voor dat de regio Utrecht de meest competitieve, gezonde en inspirerende regio van Europa blijft. We zetten in op de volgende doelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ In elke gemeente is een robuuste bibliotheekvoorziening en de Utrechtse bibliotheken werken beter samen waardoor zij meer inwoners bereiken. ☐ Samen met gemeenten en partners is de culturele infrastructuur sterker door een pluriformer en hoogwaardig aanbod dat een diverser publiek aanspreekt en trekt. ☐ Meer kinderen en volwassenen beoefenen en ervaren cultuur, zowel door cultuureducatie op school als cultuurparticipatie in de vrije tijd. ☐ Erfgoed en archeologie zijn duurzamer behouden en beheerd. ☐ Kwaliteit van de leefomgeving is sterker geworden door de kansen van ruimtelijk erfgoed te benutten.

		<ul style="list-style-type: none"> ☐ Erfgoed is bekender en beleefbaarder gemaakt bij een groot en divers publiek. ☐ UNESCO Werelderfgoederen Hollandse Waterlinies en Neder-Germaanse Limes zijn beter bekend, beleefbaar en zijn beter ingezet om de ruimtelijke kwaliteit te versterken. <p>Erfgoed en cultuur in de Omgevingsvisie Met ons provinciale cultuur- en erfgoedbeleid geven we uitvoering aan de doelen in de provinciale Omgevingsvisie. We richten ons op het leveren van een bijdrage aan een prettige, leefbare omgeving, waarin we ons erfgoed behouden, benutten en beleefbaar maken. En de culturele infrastructuur versterken we met als doel iedereen de kans te geven mee te doen. De doelen en ambities uit de Omgevingsvisie zijn vertaald naar concreet beleid in dit Omgevingswet- programma Cultuur en Erfgoed. In de Nadere Kaderstelling Cultuur- en Erfgoedprogramma 2025-2028 zijn de aanvullende kaders en randvoorwaarden ten opzichte van de Omgevingsvisie vastgelegd</p>
CDA PvdA SGP CDA	Meerdere partijen spreken hun zorg uit over dreigende bezuinigingen en wat de gevolgen (kunnen) zijn voor het Cultuur- en Erfgoedprogramma. Wat is de rol van de provincie concreet? Wat houden we koste wat kost overeind? Er staat veel 'onder voorbehoud' opgeschreven. Waarop zal bezuinigd worden?	<p>Zoals in <i>Hoofdstuk 3 - De rol van de provincie</i> is aangegeven, vervullen we als provincie de rol van middenbestuur tussen Rijk en gemeenten. We voeren wettelijke taken uit en scheppen de juiste condities en randvoorwaarden op regionaal niveau, zodat we – samen met het Rijk en aanvullend op gemeenten – zorgen dat op lokaal niveau ambities worden waargemaakt. We slaan een brug tussen het landelijke en het (boven)lokale perspectief door landelijk beleid te vertalen naar de lokale context of door samen met Utrechtse gemeenten op te trekken in de samenwerking en afstemming met het Rijk. We nemen ook een actieve rol in door te participeren, te stimuleren en registreren.</p> <p>Op dit moment is er geen concrete aanleiding om de inzet van ons programma te wijzigen als gevolg van bezuinigingen. We anticiperen uiteraard op actuele ontwikkelingen zoals ook tijdens de Coronaperiode is gedaan. Vanzelfsprekend komen we zo nodig daarvoor bij u terug.</p> <p>We hebben door op enkele plekken 'onder voorbehoud' te schrijven, willen benadrukken niet vooruit te willen lopen op de Kadernota. Voor de uitkomst verwijzen we naar de definitieve besluitvorming over de Kadernota.</p>
CDA GroenLinks	Capaciteit bij gemeenten is een groot probleem. Wat is de rol van de provincie Utrecht bij het ondersteunen van gemeenten?	Als provincie vervullen wij een rol in het ondersteunen van gemeenten door onder andere kennisdeling en kennisontwikkeling. Op het gebied van erfgoed gebeurt dat met name via het Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht (STAMU). Ook participeren we in <i>Rijksprogramma Erfgoed & Overheid</i> , waarin we samen met

		<p>betrokken partijen (o.a. STAMU, ODRU, gemeenten) onderzoeken hoe invulling gegeven kan worden aan het versterken van de capaciteit en deskundigheid. Op het gebied van cultuur vindt kennisdeling plaats via de Cultuurregio Utrecht. Vanuit deze rol als middenbestuur volgen we de trends & ontwikkelingen – en de mogelijke consequenties daarvan op beleid en uitvoering voor wat betreft cultuur en erfgoed – op de voet. Binnen de mogelijkheden die we hebben, zullen we gemeenten ondersteunen en zullen we onderwerpen op rijksniveau agenderen.</p>
CDA	In het programma staat veel over cultuur en relatief weinig over erfgoed.	In dit beeld herkennen we ons niet. Het Cultuur- en Erfgoedprogramma biedt een integraal en evenwichtig beleidsprogramma op zowel cultuur als erfgoed binnen de provincie Utrecht.
CU	Kunt u vertellen hoe de communicatiestrategie er uitziet?	De strategie wordt opgesteld in de uitwerking. Binnen deze strategie zal het uitdragen van de waarden van cultuur en erfgoed een belangrijke plek innemen.
GroenLinks	Hebben we voldoende in beeld wat er nodig is om cultuur mee te laten groeien met de fysieke leefomgeving/bevolkingsgroei?	<p>Op dit moment is dat nog onvoldoende in beeld. Het heeft wel aandacht in het programma en het is ook een thema binnen de Cultuurregio Utrecht. In de komende beleidsperiode wordt verkend of de provincie een rol kan spelen door in beeld te brengen wat er nodig is aan culturele voorzieningen in gemeenten en of er behoefte is aan kennisdeling en advisering hierover. Ook wordt aangesloten bij andere provinciale programma's zoals de actieagenda Vitale samenleving.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangevuld:</i> Paragraaf 4.1 Cultuurregio Utrecht In de komende beleidsperiode brengen we de omvang van de culturele voorzieningen in beeld en bekijken we samen met de gemeenten wat er nodig is om deze mee te kunnen laten groeien met de bevolkingsgroei.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> Bijlage B - Pijler vitale steden en dorpen - Vitale Samenleving De actieagenda Vitale Samenleving is opgenomen in het coalitieprogramma en bedoeld om de vitaliteit en sociale verbinding in wijken en dorpen te versterken en het benodigde voorzieningenniveau in kaart te brengen. Bij het in kaart brengen van het voorzieningenniveau worden culturele voorzieningen meegenomen. Als cultuur en erfgoed zijn we betrokken bij de mogelijkheden die dit programma ons kan bieden.</p>
GroenLinks	In het kader van Fair Practice zouden wij de foto's die in het CEP staan graag linken aan de makers ervan.	<p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> In het colofon is in de lijst met fotografen aangegeven welke foto's door welke fotograaf gemaakt zijn.</p>

PvdA	We zien de behoefte van kleinere festivalorganisaties aan ondersteuning. Kunnen we ondersteuning vanuit de provincie intensiveren door een platform aan te bieden of door kennis aan te reiken?	De provincie ondersteunt het Utrechts Festival Overleg (UFO) waar nu 35 festivals lid van zijn. De afgelopen periode is door het UFO ingezet op kennisdeling, deze inzet wordt voortgezet. De komende periode worden via dit platform ook mogelijkheden geboden voor ondersteuning op het gebied van Fair Practice en professionalisering.
PVV	Als de Fair Practice Code in de gehele culturele sector geïmplementeerd zou moeten worden, zou dit forse consequenties hebben voor met name de kleinere instanties. Wat zijn de daadwerkelijke kosten van die implementatie?	<p>Op dit moment zijn de meerkosten nog onvoldoende in beeld. We onderzoeken momenteel wat de meerkosten zijn van Fair Pay voor organisaties die een meerjarige exploitatiesubsidie van de provincie ontvangen en wat de mogelijke gevolgen zijn van Fair Pay voor de activiteiten bij een gelijkblijvend financieel kader. Daarnaast gaan we verkennen wat verder nog nodig is, door in te zetten op kennisdeling en opleiding en samenwerking op het gebied van de gedragscodes.</p> <p><i>De tekst van de inleiding is in zijn geheel als volgt aangepast:</i> Paragraaf 4.5 - Vitale cultuursector - Wat we gaan doen – implementatie gedragscodes We zetten in op de implementatie van de verschillende sectorbrede gedragscodes voor een diverse en inclusieve cultuur- en erfgoedsector met eerlijke arbeidsvoorwaarden en transparante governance. Dat doen we door bij de subsidieaanvraag van organisaties die een meerjarige exploitatiesubsidie ontvangen, een plan te vragen waarin zij uitleggen hoe zij de Governance Code Cultuur, de Code Diversiteit en Inclusie en de Fair Practice Code toepassen. In dit plan moeten zij hun visie, een stappenplan en specifieke doelstellingen op de drie gedragscodes presenteren. De afspraken hierover leggen we vast in de subsidiebeschikking. Daarnaast stimuleren we andere organisaties, die geen meerjarige exploitatiesubsidie ontvangen, om de codes toe te passen, door onder andere een inspanningsverplichting daarvoor in onze subsidieregelingen op te nemen. We realiseren ons dat met name de toepassing van Fair Pay, het principe van eerlijke beloning, een uitdaging vormt. Het toepassen hiervan zet de exploitatie van organisaties nog meer onder druk. We starten daarom in 2024 met een verkenning hoe we de beschikbare middelen uit het coalitieakkoord zo effectief mogelijk kunnen inzetten.</p>

1.2 Cultuur

Partij	Samenvatting input	Reactie en eventuele aanpassing
VVD UtrechtNu! SGP	Hoe krijgt zelfredzaamheid van culturele instellingen een plek binnen het programma? Op welke manier wordt hierop gestuurd?	<p>In de paragraaf <i>Vitale Cultuursector</i> wordt specifiek aandacht besteed aan het versterken van culturele voorzieningen, dat ook gaat over zelfredzaamheid. Er staat onder andere dat we de sector als geheel wendbaar, weerbaar en zoveel mogelijk zelfredzaam willen maken. Verder worden ook de aanvragen van festivals beoordeeld op zakelijke kwaliteit waarbij er een gezonde financieringsmix moet zijn.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i></p> <p>Paragraaf 4.5 - Wat we willen bereiken Door breed in te zetten op een vitale, toegankelijke en diverse cultuur- en erfgoedsector willen we instellingen helpen om de eerdergenoemde uitdagingen het hoofd te kunnen bieden. Op deze manier willen we de sector als geheel wendbaar, weerbaar en zoveel mogelijk zelfredzaam maken, waarbij sprake is van een gezonde financieringsmix.</p> <p>Paragraaf 4.5 - Vitale cultuursector - Wat we gaan doen - Versterken culturele voorzieningen. We zetten de ondersteuning aan culturele voorzieningen zoals theaters, podia, musea en kunstencentra voort en versterken deze waar mogelijk. Denk bijvoorbeeld aan onderlinge samenwerking op het gebied van marketing, educatie, digitalisering en andere actuele vraagstukken zoals op het gebied van arbeidsmarkt en zelfredzaamheid. Hierbij sluiten we aan bij de behoeften van de sector en wordt afgestemd of samengewerkt met de partners binnen de Cultuurregio Utrecht. Daarnaast zetten we ook in op een aantal concrete projecten die bijdrage aan het cultureel ondernemerschap van organisaties. Een aantal projecten is een voortzetting van de inzet in de afgelopen periode.</p>
SGP	Het lijkt erop dat veel onderdelen uit het coronasteunpakket zijn toegevoegd aan het programma. We zetten liever in op structurele zaken dan op bijvoorbeeld eenmalige cultuuroptredens.	Met het coronasteunpakket zijn activiteiten van makers en podia tijdelijk direct ondersteund. Deze vorm van projectmatige ondersteuning is niet voortgezet. In het nieuwe programma faciliteren we wel de samenwerking tussen makershuizen, opleidingen en podia. Dit versterkt ook de zelfredzaamheid van makers en de sector en zorgt voor divers aanbod.
D66 GroenLinks	De Theaterbus is niet in het programma opgenomen maar we vinden het wel belangrijk om ieder kind in staat te	De Theaterbus draagt bij aan het bevorderen van gelijke kansen, door alle kinderen, ongeacht hun woonplaats, een keer naar een professioneel theater te brengen. De

PvdA Volt	stellen aan cultuureducatie deel te nemen. Wat zijn de gevolgen voor het Cultuur- en Erfgoedprogramma als we de bus continueren?	<p>Theaterbus is in 2022 gestart met een pilot en voor twee schooljaren gefinancierd met incidentele middelen van fondsen, gemeenten en scholen. De Theaterbus is niet met provinciale middelen gefinancierd.</p> <p>Om de continuïteit van de Theaterbus te waarborgen is structurele financiering nodig. Het Cultuur- en Erfgoedprogramma heeft hiervoor geen middelen beschikbaar. Financiering vanuit dit programma zou ten koste gaan van de kwaliteit van de bestaande educatieve programma's. Daarom moeten eventuele middelen voor de Theaterbus buiten het Cultuur- Erfgoedprogramma gevonden worden.</p> <p>Als er geen structurele financiering gevonden wordt, kan de Theaterbus niet blijven rijden. Financiering door middel van fondsen is te onzeker en niet houdbaar voor de lange termijn. Het kost € 54.000 per jaar om leerlingen een keer gedurende hun basisschooltijd naar het theater te laten vervoeren.</p>
--------------	--	---

1.3 Erfgoed

Partij	Samenvatting input	Reactie en eventuele aanpassing
50 Plus	De kosten voor energie stijgen. Hoe zit het met het energiezuinig maken van bijvoorbeeld buitenplaatsen. Kunnen er zonnepanelen op daken (uit het zicht) of andere plekken op het terrein geplaatst worden?	<p>Voor de instandhouding van monumenten onderschrijven we het belang van hun verduurzaming (zie paragraaf 5.1). Het uitgangspunt is, dat bij elke ontwikkeling (zo ook verduurzamingsontwikkelingen) wordt gekeken naar het niet aantasten van de cultuurhistorische waarden. Er wordt hier altijd gezocht naar creatieve oplossingen.</p> <p>Het Erfgoed Expert Team (EET) kan goed meedenken met de mogelijkheden voor energiebesuinigende maatregelen voor buitenplaatsen. Zo heeft het EET een onderzoek gedaan naar verduurzamingsmogelijkheden voor de Stichting Samenwerkende Kasteelmusea. Dit onderzoek heeft veel goede mogelijkheden opgeleverd die uitgevoerd kunnen worden. Deze mogelijkheden kunnen een inspiratie zijn voor andere kastelen/buitenplaatsen.</p>
UtrechtNu!	Het is belangrijk erfgoed te beschermen tegen de veranderende tijdgeest.	Het provinciale erfgoedbeleid heeft tot doel om het erfgoed in Utrecht in stand te houden – juist ook in de context van de huidige ruimtelijke en maatschappelijke opgaven. We stimuleren goed rentmeesterschap door bijvoorbeeld de restauratie van rijksmonumenten (niet-woonhuizen) mogelijk te maken, maar zetten ook in op erfgoed als factor van betekenis bij ruimtelijke ontwikkelingen. Door het erfgoed bij

		<p>een zo breed en divers mogelijk publiek bekend te maken, bevorderen we het maatschappelijk draagvlak voor de instandhouding ervan.</p> <p>We werken in de geest van het Verdrag van Faro bij de zorg en omgang met ons erfgoed. Dat betekent onder andere dat we erfgoed niet zien als iets dat op zichzelf staat, maar als iets dat onlosmakelijk verbonden is met het functioneren van onze samenleving en daar dienstbaar aan kan zijn.</p>
BBB	De Unesco Werelderfgoed status belemmert ruimtelijke ontwikkelingen zoals het plaatsen van windturbines. Zijn zonnepanelen wel een optie?	Bij het Werelderfgoed geldt dat de uitzonderlijke universele waarde ervan niet mag worden aangetast. Dat is bij windturbines eerder het geval dan bij zonnepanelen. Het betreft echter altijd maatwerk omdat wat er kan afhankelijk is van de specifieke situatie van het desbetreffende deelgebied van het Werelderfgoed en van de desbetreffende ontwikkeling (grootte, hoogte, inpassing).
SGP	Kan het Erfgoed Expert Team (EET) uitgebreid worden en kan het streek- en kasteelmuseumbeleid vast onderdeel van het Cultuur en Erfgoedprogramma worden?	<p>Het streek- en kasteelmuseumbeleid maakt onderdeel uit van het Cultuur- en Erfgoedprogramma. Het huidige beleid, met de daaraan door PS ter beschikking gestelde middelen, loopt tot en met 2025. De evaluatie staat in 2024 gepland. Op basis van deze evaluatie wordt een nieuw voorstel aan PS voorgelegd voor de jaren 2026-2028.</p> <p><i>Zoals op paragraaf 5.3 - Het Erfgoed Expert Team en de Buitenplaatsen Intermediair, staat, willen we de kennis binnen het EET (al naar gelang de behoeften in het veld) verbreden.</i></p> <p>Dat gebeurt onder andere al naar aanleiding van feedback van eigenaren en terrein beherende organisaties van buitenplaatsen. Zij gaven aan behoefte te hebben aan ondersteuning en deskundigheid bij planontwikkeling en –proces. In 2023-2024 loopt er een pilot met een Buitenplaats Intermediair. Bij een positieve evaluatie van de pilot breiden we het EET structureel uit met een Buitenplaatsen Intermediair. Deze Intermediair biedt – praktische – ondersteuning aan eigenaren bij het economisch ontwikkelen en toekomstbestendig maken van buitenplaatsen met behoud van cultuurhistorische waarden.</p>
SGP	We stellen een budgetverschuiving voor: vanaf 2026 reserveren we 4.5 ton voor streek- en kasteelmusea in plaats van de reservering die er nu voor makers en codes staat. Zo kunnen we de musea op lange termijn door financieren.	Het huidige streek- en kasteelmuseumbeleid loopt tot en met 2025. In 2024 staat de evaluatie ervan gepland. Op basis van deze evaluatie wordt een nieuw voorstel aan PS voorgelegd voor de jaren 2026-2028. Ook kijken we of deze evaluatie aanleiding is voor een budgetverschuiving.

2. Overzicht indieners zienswijzen

Naam indiener zienswijze
Gemeente Vijfheerenlanden
Stichting Wandelnet
Sitebureau Hollandse Waterlinies
Gemeente Houten
Stichting Milieuzorg
Particulier
Historische vereniging Oud-Utrecht

N.B. In verband met de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) zijn de namen van personen als particulier aangeduid.

3. Zienswijzen

3.1 Zienswijzen over hoofdstuk 2 trends en ontwikkelingen

Nummer	Afzender	Samenvatting zienswijze	Antwoord
027	Particulier	Indiener vraagt of digitalisering alleen toegejuicht moet worden, zoals de tekst nu doet overkomen. Zou niet ook de keerzijde van digitalisering benoemd moeten worden?	<p>We onderschrijven de verbindende kracht van cultuur en erfgoed en we erkennen ook dat het fysiek beleven van cultuur en erfgoed niet vervangen kan worden door een digitaal alternatief. Ondanks het verschil in beleving, achten we het binnen het Cultuur- en Erfgoedprogramma wel van belang om zowel aandacht te hebben voor de fysieke als de digitale beleving van cultuur en erfgoed. Op die manier vergroten we het bereik van cultuur en erfgoed voor een zo groot en breed mogelijk publiek. Daarom stimuleren we enerzijds projecten en initiatieven op het gebied van cultuur en erfgoed die fysieke ontmoetingen en verbindingen tussen verschillende doelgroepen teweegbrengen. Anderzijds zetten we in op het bevorderen van de digitale toegankelijkheid.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> Hoofdstuk 2 – digitalisering Sinds corona heeft de digitalisering van het cultuur- en erfgoed aanbod een behoorlijke vlucht genomen: van het bereiken van nieuwe doelgroepen met gedigitaliseerde collecties tot het livestreamen van voorstellingen. Hoewel deze trend een verrijking is voor de sector, heeft een digitale beleving een andere waarde dan een fysieke beleving.</p>
024	Particulier	Indiener pleit om te benoemen dat als gevolg van individualisering de wereld van cultuur en erfgoed sterk aan het veranderen is waardoor het verenigingsleven en (de waarde ervan) krimpt en soms verdwijnt.	<p>Bij de paragraaf cultuurparticipatie staat het volgende benoemd:</p> <p>“Culturele verenigingen hebben het moeilijk om aansluiting te vinden bij nieuwe ontwikkelingen. Ze worstelen met het vinden van nieuwe leden en met het betrekken van nieuwe groepen. Anders georganiseerde culturele initiatieven weten de weg niet goed te vinden naar fysieke en financiële mogelijkheden om zich te ontwikkelen. De coronacrisis heeft deze problemen versneld omdat alles stilviel.”</p> <p>Bij onze inzet op cultuurparticipatie wordt rekening gehouden met deze ontwikkeling. Vanuit het coronasteunpakket is de afgelopen periode ook een extra impuls gegeven aan het amateurleven gericht op deskundigheidsbevordering van culturele verenigingen. In de komende beleidsperiode zal de provincie vanuit haar bovenlokale rol bijdragen aan het oplossen van gemeenschappelijke vraagstukken waar culturele verenigingen mee worstelen door coördinatie, het organiseren van bovenlokale samenwerking, advies en kennisuitwisseling.</p>

3.2 Zienswijze over hoofdstuk 3 rol van de provincie

035	Historische vereniging Oud-Utrecht	<p>Indiener onderstreept het belang van monitoring en evaluatie. Het is belangrijk dat betrokkenen en belanghebbenden bij het behouden, benutten en beleven van erfgoed leren wat werkt en wat niet en welke factoren daarin een rol spelen. Er wordt gevraagd naar de strategie die de provincie voor de toepassing van data wil ontwikkelen en naar de tussenevaluatie van het programma.</p> <p>Tevens roept indiener op om de resultaten van monitoring en evaluatie met betrokkenen en belanghebbenden te delen.</p>	<p>Wij vinden het van belang om de resultaten van monitoring en evaluatie van ons beleid te delen met betrokkenen en belanghebbenden. Dit is ook gebruikelijk in onze huidige werkwijze. Zo is het evaluatierapport van het Cultuur- en Erfgoedprogramma 2019-2024 Voor Jong en Altijd openbaar evenals het vierjaarlijkse rapport van de periodieke Erfgoedmonitor. Ook in de komende beleidsperiode zal het evaluatierapport van de tussenevaluatie van het beleid, de erfgoedmonitor en het rapport van de aanstaande evaluatie van het Streek- en Kasteelmuseumbeleid openbaar gemaakt worden. Naast deze resultaten en beleidsevaluaties zijn de resultaten van de jaarlijkse monitoring ook terug te vinden in de jaarrekening van de provincie. Deze is ook altijd openbaar.</p> <p>Voor de toepassing van data zal in de komende periode een strategie worden uitgewerkt.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i></p> <p>Hoofdstuk 3 – Uitvoering en monitoring</p> <p>De inzet van deze organisaties wordt bij de inhoudelijke onderwerpen verder toegelicht. In de ‘Leidraad Exploitatiesubsidies’ leggen we uit hoe we met deze organisaties samenwerken en hoe verantwoording en evaluatie plaatsvinden. Daarnaast leggen we in de beschikkingen vast op welke manier deze organisaties bijdragen aan onze doelen en prestatie-indicatoren.</p> <p>Monitoring van het Cultuur- en Erfgoedprogramma vindt continu plaats, bijvoorbeeld door middel van gesprekken met gesubsidieerde instellingen en verantwoording op prestatie-indicatoren. Ook voeren we gedurende de looptijd van het programma een tussenevaluatie uit, waarmee we inzichtelijk maken welke resultaten we geboekt hebben op onze beleidsdoelen en of beleid tussentijds moet worden herijkt. De belangrijkste monitorings- en evaluatieresultaten zijn openbaar toegankelijk.</p> <p>Het verzamelen van data zoals in de monitor Omgevingsvisie, Monitor Cultuur & Erfgoed en de Erfgoedmonitor helpen ons ook bij de monitoring van ons beleid. Data zijn ook belangrijk om de cultuur- en erfgoedsector te versterken. Het kan voor kleinere instellingen echter moeilijk zijn om data te verzamelen, terwijl zij met behulp van data wel beter inzicht kunnen krijgen in hun publieksbereik en beter kunnen anticiperen op ontwikkelingen. Daarom werken we in de komende periode een strategie uit voor het inzetten van data als instrument voor de sector en voor het monitoren van ons eigen beleid.</p>
-----	------------------------------------	---	--

3.3 Zienswijzen over hoofdstuk 4 cultuur

014	Gemeente Houten	Voor kleinere gemeenten kan het interessant zijn dat ook daar zogenaamde broedplaatsen gerealiseerd worden. Nu is dat alleen in Utrecht en Amersfoort het geval. Indiener acht het wenselijk dat de provincie haar kennis en expertise daarvoor breed uitzet.	Binnen de Cultuurregio Utrecht wordt de ontwikkeling van broedplaatsen in de gehele provincie gestimuleerd, door middel van kennisdeling en netwerkvorming. Daarnaast spelen we vanuit resterende middelen uit de voorgaande beleidsperiode, de komende twee jaar een aanjagende rol voor een aantal concrete casussen. Hierbij is aandacht voor een goede balans tussen stad en regio.
015	Gemeente Houten	De gemeente Houten stimuleert het verkennen van kansen bij zowel kunstzinnig, als het functioneel benutten en inrichten van de openbare ruimte. Voor de gezamenlijke opgaves op het gebied van woningbouw, is het van belang dat ook de creativiteit van de culturele partners hierin benut en gezien wordt. Indiener benadrukt dat het waardevol is dat de provincie oog houdt voor de belangen van alle gemeenten binnen de Cultuurregio en daarin als verbinder optreedt.	De provincie faciliteert de samenwerking met alle gemeenten binnen de Cultuurregio Utrecht. Deze inzet wordt de komende beleidsperiode voortgezet. Het gaat hierbij om een gelijkwaardige samenwerking tussen alle gemeenten en de provincie waarbij aandacht is voor de belangen van alle gemeenten. Daarnaast werkt de provincie met het netwerk Leefomgeving en Verbeeldingskracht (LEV!) aan de benutting van cultuur en erfgoed bij de ruimtelijke opgaven.

3.4 Zienswijzen over hoofdstuk 5 erfgoed

001	Gemeente Vijfheerenlanden	Het onderschrift bij de kaart klopt niet, Vijfheerenlanden heeft volgens de officiële cijfers (w.o. Monitor Erfgoedinspectie) 344 rijksmonumenten.	De aantallen monumenten in de kaart zijn gebaseerd op de actuele dataset van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in het Nationaal Georegister (Nationaal georegister). We zijn ons ervan bewust dat deze aantallen afwijken in het Rijksmonumentenregister. Omdat beide onderhouden worden door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, hebben wij hen gevraagd de data met elkaar in overeenstemming te brengen.
-----	---------------------------	--	--

			<p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> Paragraaf 5.1 - ondertitel kaart “Rijksmonumenten per gemeente in de provincie Utrecht. Bron: RCE, Nationaal Georegister. De genoemde aantallen kunnen iets afwijken van de aantallen in het Rijksmonumentenregister.”</p>
002	Gemeente Vijfheerenlanden	Het huidige Erfgoedparelfonds van de provincie richt zich op rijksmonumenten zonder woonfunctie. Ervan uitgaand dat de provincie haar focus nog steeds op de rijksmonumenten zonder woonfunctie richt, blijkt dit onvoldoende uit de tekst. Indiener merkt op dat een lezer zou kunnen denken dat deze subsidie ook voor rijksmonument mét woonhuisfunctie geldt.	<p>De aanname van de indiener, dat het nog steeds om woonhuizen gaat zijnde niet-woonhuizen, is correct.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast met een verwijzing naar een voetnoot, nl Woonhuizen vallen niet onder deze regeling:</i> Paragraaf 5.1 - Gebouwd erfgoed De lange bewoningsgeschiedenis van Utrecht toont zich in de ruim 5.800 rijksmonumenten die de provincie rijk is. Daar zijn we trots op en daar zorgen we met z'n allen goed voor. Monumenten hebben niet alleen waarde, ze creëren ook waarde. Ze leveren een belangrijke bijdrage aan een prettige leefomgeving, zorgen ervoor dat bewoners zich hier thuis voelen en bezoekers hier graag komen. Rijksmonumenten vormen een belangrijk deel van het culturele kapitaal van onze provincie. Wij verlenen daarom met het Fonds Erfgoedparels steun aan restauraties van (groene) rijksmonumenten*. We geven bijzondere aandacht aan religieus erfgoed en maritiem erfgoed. Dat doen we ook door extra ondersteuning te organiseren, bijvoorbeeld door de inzet van het Erfgoed Expert Team bij complexe vraagstukken rond herbestemming en verduurzaming.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> Paragraaf 5.1 - Wat we nu doen – eerste bullit Uit de vierjaarlijkse rapportage van de Utrechtse Erfgoedmonitor blijkt dat de subsidies uit het Fonds Erfgoedparels effectief zijn geweest voor de kleine tot middelgrote restauraties van rijksmonumenten* in de provincie. Toch is het benodigde bedrag voor grotere restauraties eind 2022 bijna verdubbeld. Dit komt met name door een aantal grote iconische monumenten met een forse restauratieopgave van boven de 1 miljoen euro, zoals de wal- en kluisuren in de stad Utrecht of de restauratie van Kasteel Nyenrode en het O.L.V. Ter Eem klooster.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> Paragraaf 5.1 - Wat we nu doen – derde bullit We dragen bij aan de verduurzaming van gebouwd erfgoed* door het toekennen van een hoger subsidiepercentage uit het Fonds Erfgoedparels bij het toepassen van energiebesparende maatregelen. Hiervoor bieden we energiescans aan voorafgaand aan de restauratieprojecten. Daarnaast besteden we bijzondere aandacht aan het verduurzamen van religieus erfgoed met het project Verduurzamen monumentale kerkgebouwen.</p>

003	Gemeente Vijfheerenlanden	Indiener vindt de tekst over de energiescan (paragraaf 5.1) niet duidelijk: waarschijnlijk wordt de scan aangeboden op het moment dat subsidie door de provincie is verleend, maar dat blijkt onvoldoende duidelijk uit de tekst. Indiener vraagt om een duidelijkere uitleg.	<p>De aanname van de indiener, dat de energiescan wordt aangeboden voorafgaand aan de restauratieprojecten waar subsidie aan verleend wordt, is correct. In paragraaf 5.1 - wat we nu doen – vijfde bullit staat dit wel duidelijk vermeld.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> "Paragraaf 5.1 - Wat we nu doen – derde bullit We dragen bij aan de verduurzaming van gebouwd erfgoed* door het toekennen van een hoger subsidiepercentage uit het Fonds Erfgoedparels bij het toepassen van energiebesparende maatregelen. Hiervoor bieden we energiescans aan voorafgaand aan de restauratieprojecten. Daarnaast besteden we bijzondere aandacht aan het verduurzamen van religieus erfgoed met het project Verduurzamen monumentale kerkgebouwen.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> Paragraaf 5.1 - Hoe we dat doen – energie-quickscans We bieden gratis energie-quickscans aan om de toepassing van energiebesparende maatregelen bij een restauratie, waaraan vanuit het Fonds Erfgoedparels een subsidie wordt verleend, te stimuleren.</p>
006	Stichting Wandelnet	Waar het gaat om het beleven van erfgoed door wandelaars geeft indiener aan te beschikken over bruikbare kennis en ervaring. Graag zou indiener daarom betrokken zijn bij de concretisering van de mogelijkheden om cultuur en erfgoed in Utrecht al wandelend te beleven.	De zienswijze geeft geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma, maar heeft betrekking op het aanbieden van kennis en expertise van de indiener met betrekking tot routes. Bij de uitwerking van het beleid nemen we als gebruikelijk contact op met stakeholders. We maken graag gebruik van het aanbod bij de uitwerking van de erfgoedbeleidsdoelen.
008	Stichting Wandelnet	Indiener biedt expertise aan als het gaat om (het behoud van) trage paden binnen ruimtelijke planvorming op verschillende schaalniveaus.	Zie antwoord bij 006.

025	Particulier	Indiener vraagt aandacht voor de slagkracht van gemeenschappen en verenigingen, omdat deze rondom erfgoedobjecten afneemt.	<p>We onderkennen de belangrijke en onmisbare betrokkenheid en inzet van vrijwilligers bij de instandhouding van ons erfgoed. Hier liggen kansen qua maatschappelijk ambassadeurschap, maar het is ook een kwetsbaarheid.</p> <p>In ons erfgoedbeleid onderschrijven we het belang van erfgoedvrijwilligers. In de uitvoering van het erfgoedbeleid vragen we van onze partnerorganisaties Landschap Erfgoed Utrecht en de Stichting Samenwerkende Kasteelmusea om zich in te zetten in het ondersteunen van het erfgoednetwerk en het aanbieden van professionele ondersteuning van erfgoedvrijwilligers (zie ook paragraaf 5.4 - wat gaan we doen – hoe we dat doen van het Cultuur- en Erfgoedprogramma).</p> <p>Op de genoemde punten bestaat geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma.</p>
018	Stichting Milieuzorg	Er worden zorgen geuit over (maar ook aandacht gevraagd voor) het mogelijke risico dat de aanwezige waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie worden aangetast bij het 'behoud door ontwikkeling' (d.w.z. erfgoed behouden door het te ontwikkelen). Indiener spreekt zorg uit dat de (economische) grenzen daarbij worden opgezocht ondanks het feit dat in de Omgevingsverordening aan diverse aan cultuurhistorie gebonden waarden een bepaalde bescherming gegeven.	Het klopt dat in onze Omgevingsverordening ruime aandacht wordt gegeven aan cultuurhistorie door middel van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur. Hierin is aangegeven dat altijd rekening moet worden gehouden met de aanwezige cultuurhistorische waarden bij ontwikkelingen. Ook bij 'behoud door ontwikkeling' geldt dat nieuwe ontwikkelingen zorgvuldig moeten worden ingepast in de omgeving en dat het dus niet ten koste mag gaan van de aanwezige cultuurhistorische waarden. Dit wordt allemaal uitvoerig geregeld via de Omgevingsverordening. Op de genoemde punten bestaat geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma.
017	Gemeente Houten	Indiener waardeert de aandacht voor het UNESCO Werelderfgoed en het vertellen van de verhalen over erfgoed. Het is goed dat de provincie vooruitkijkt en rekening houdt met de effecten van klimaatverandering op erfgoed en daarom nadenkt over	Ter kennisgeving aangenomen.

		mogelijkheden tot klimaatadaptatie.	
019	Stichting Milieuzorg Zeist	<p>Wat betreft de cultuurhistorie gaat het niet alleen om gebouwd erfgoed, maar ook om ruimtelijk erfgoed, zoals de buitenplaatsen, militair erfgoed (inclusief de Hollandse Waterlinies), (waardevolle) agrarische cultuurlandschappen, archeologisch waardevolle zones en historische infrastructuur. Die gebieden worden middels de provinciale Omgevingsverordening op ruimtelijk gebied beschermd. Indiener vraagt of een algehele evaluatie niet wenselijk is, inclusief een eventuele bijstelling van het beleid, om het aanwezige groene erfgoed alsook archeologische vindplaatsen (nog) beter te kunnen beschermen.</p>	<p>Het beleid, zoals benoemd in het Cultuur- en Erfgoedprogramma, wordt inderdaad nader uitgewerkt in instructieregels naar de gemeenten toe in onze Omgevingsverordening. De gemeenten zijn bij de uitvoering in de meeste gevallen het bevoegde gezag voor de vergunningverlening. Daarbij moeten zij rekening houden met het provinciale en met het landelijke beleid. Dit geldt voor zowel het gebouwde erfgoed, het ruimtelijke erfgoed, alsook voor de archeologie. Vanuit de wetgeving wordt gestreefd naar behoud van archeologische vindplaatsen in de bodem (ook wel in situ genoemd), hiermee voldoen gemeenten aan een zorgvuldige omgang met archeologische vindplaatsen in de ruimtelijke ordening. De komende beleidsperiode gaan we aan de slag met het thema groen erfgoed. Het is mogelijk dat we op basis van onze bevindingen het erfgoedbeleid hiermee willen aanvullen. Op de genoemde punten zien wij (voor nu) geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma.</p>
020	Stichting Milieuzorg Zeist	<p>Indiener vraagt hoe er uiteindelijk tot een bepaalde integratie van landschap en cultuurhistorie, en zo mogelijk ook natuur, wordt gekomen. De suggestie wordt hierbij gegeven om bepaalde gebieden binnen de provincie Utrecht als 'Bijzonder provinciaal landschap (BPL)' aan te wijzen.</p>	<p>Door middel van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur hebben wij in de provincie Utrecht 60% van het grondgebied aangewezen als van cultuurhistorisch belang, waarbij rekening moet worden gehouden met de aanwezige cultuurhistorische waarden. Dat is de wijze waarop wij binnen de provincie Utrecht ervoor hebben gekozen om de cultuurhistorische waarden te beschermen. Verder staat het de gemeenten natuurlijk vrij om zelf gemeentelijke landschapsmonumenten aan te wijzen. Bij de beoordeling van ontwikkelingen wordt integraal gekeken naar wat er aan beleid speelt in de breedte. Dus dan komen landschap en natuur ook aan bod. De uitwerking van het beleid zoals genoemd in de Omgevingsvisie en dit Cultuur- en Erfgoedprogramma wordt verder geregeld via de Omgevingsverordening. Op de genoemde punten bestaat geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma.</p>

016	Gemeente Houten	Indiener reageert positief op de aandacht die besteed wordt aan (groen) erfgoed.	Ter kennisgeving aangenomen.
021	Stichting Milieuzorg Zeist	Indiener doet de suggestie om ook naar de doelstellingen van Geopark Heuvelrug, Gooi en Vecht te verwijzen. Tevens ook de suggestie om bij gebiedsbiografie het dienaangaande advies van de PARK te betrekken, te weten: 'Operatie Heuvelrug',	In het kader van het integrale omgevingsgerichte werken zullen wij vanzelfsprekend alle aanwezige beleidsvelden, integraal betrokken bij de lopende gebiedsprocessen. Op de genoemde punten bestaat geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma.
022	Stichting Milieuzorg Zeist	Indiener beveelt aan om nog eens te kijken naar de betekenis van de waardevolle agrarische cultuurlandschappen, zoals bijvoorbeeld naar betekenis van o.a. het Langbroekerweteringgebied,	Het gebied van de Langbroekerwetering is via de omgevingsverordening aangewezen als buitenplaatszone in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur, vanwege de rijke historie. Bij de beoordeling van ontwikkelingen wordt integraal gekeken naar wat er aan beleid speelt in de breedte. Dus dan komen landschap, natuur en ecologie ook aan bod. De uitwerking van het beleid, zoals genoemd in de Omgevingsvisie en dit Cultuur- en Erfgoedprogramma, wordt verder geregeld via de Omgevingsverordening. Op de genoemde punten bestaat geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma.
023	Stichting Milieuzorg Zeist	Indiener waardeert dat er in het programma, onder andere op basis van het Fonds Erfgoedparels, budget beschikbaar wordt gesteld om het erfgoed in stand te houden, inclusief het groene erfgoed.	Ter kennisgeving aangenomen.
026	Particulier	Indiener uit zorgen over de krimp van kerkgemeenschappen, waardoor het moeilijker is voldoende vrijwilligers te vinden t.b.v. exploitatie, maar waardoor ook financiële basis van de organisatie slinkt. Dat heeft invloed op het behoud.	We delen de door de indiener genoemde zorg omtrent de financiële basis van kerkgemeenschappen. Deze zorgen klinken ook in andere provincies. We brengen ze via het Interprovinciaal Overleg onder de aandacht bij het Rijk. In het Cultuur- en Erfgoedprogramma geven we aan hoe we als provincie bijdragen aan de instandhouding van religieus erfgoed, o.a. via het Fonds Erfgoedparels en het Ontzorgingsprogramma Maatschappelijk Vastgoed. Op de genoemde punten bestaat geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma.

029	Particulier	<p>Indiener is van mening dat de huidige subsidieregeling Erfgoedparels voor religieuserfgoed niet heel gunstig is omdat herbestemming met een hoger subsidiepercentage wordt gewaardeerd, terwijl er, zijns inziens, toch ook heel veel – en misschien wel veel meer – waarde schuilt in behoud van oorspronkelijke functie en oorspronkelijk gebruik. Helaas is de regeling daar niet naar - en waarschijnlijk is dit een algemeen punt dat verder t.a.v. voorliggend Ontwerp verder niet van belang is.</p>	<p>De aanname van de indiener, dat herbestemming van een rijksmonument (niet-woonhuizen) bij aanvragen vanuit het Fonds Erfgoedparels altijd hoger gewaardeerd wordt, is onjuist. De subsidieregeling voor de Erfgoedparels is een restauratiesubsidie. De basis van de regeling is het restaureren van het monument.</p> <p>De provincie kiest er, gezien het grotere publieksbereik en de maatschappelijke functie, voor om wel een extra percentage subsidie te verstrekken wanneer de restauratie gecombineerd wordt met het herbestemmen met een sociaal-maatschappelijke functie, omdat op die manier het erfgoed door meer mensen beleefd kan worden.</p>
009	Sitebureau Hollandse Waterlinies	<p>Indiener geeft aan dat het niet mogelijk is om een aantasting van de uitzonderlijke universele waarde van het Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies toe te kunnen staan. Er wordt aangeraden om deze passage te schrappen.</p>	<p>De zin is inderdaad niet juist. Onderstaande tekst is geschrapt: Paragraaf 5.6 - Wat gaan we doen - Hollandse Waterlinies Als uitzondering willen we bij een groot maatschappelijk belang – via ontheffing – een aantasting van de uitzonderlijke universele waarde kunnen toestaan. Maar alleen als er geen reële alternatieven zijn, de aantasting zoveel mogelijk wordt beperkt en de aantasting wordt gecompenseerd met maatregelen die het UNESCO Werelderfgoed versterken. Het is van belang dat de waarde van de linie als geheel intact blijft.</p>
028	Particulier	<p>Indiener uit teleurstelling over het niet benoemen van klinkend erfgoed als erfgoed categorie (zoals dat wel het geval is voor maritiem erfgoed en molens) en er wordt gepleit om de Utrechtse Orgelmakers expliciet te benoemen als erfgoedbeoefenaars omdat hun ambacht onder druk staat.</p>	<p>Het klinkend erfgoed wordt inderdaad niet als specifieke erfgoedcategorie benoemd.</p> <p>De genoemde erfgoedbeoefenaars die een ambacht uitoefenen (paragraaf 5.5 Erfgoedparticipatie) zijn louter bedoeld als voorbeeld van immaterieel erfgoed. We realiseren ons, dat deze opsomming onvolledig is. Zo zijn er nog vele andere erfgoedgemeenschappen niet expliciet genoemd. De onvolledigheid betekent niet dat de Utrechtse orgelmakers als erfgoedgemeenschap uitgesloten zijn; zij maken wel degelijk onderdeel uit van het immaterieel erfgoed. Zoals aangegeven in paragraaf 5.5 - wat gaan we doen - gaan we bij de uitwerking van de inventarisatie van het immaterieel erfgoed de erfgoedgemeenschappen nader in kaart brengen.</p>

		Indiener is blij met het Fonds Erfgoedparels dat ook bijdraagt aan behoud van klinkend erfgoed.	Zoals de indiener echter zelf al aangeeft, zijn er binnen de provincie wel diverse mogelijkheden om dit erfgoed te (blijven) ondersteunen. Zo heeft de provincie Utrecht via het Fonds Erfgoedparels diverse keren bijgedragen aan de restauratie van orgels in rijksmonumentale kerkgebouwen. Op de genoemde punten bestaat geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma.
030	Historische vereniging Oud-Utrecht	<p>Indiener onderschrijft de ambitie, doelen en inzet van het programma zoals verwoord aan het begin van hoofdstuk 5.</p> <p>Erfgoed is niet alleen drager van de identiteit van een gebied, maar ook van de identiteit van (groepen in) de samenleving. De suggestie wordt gedaan om explicieter verbindingen te leggen tussen cultuur en erfgoed waardoor het programma aan kracht en betekenis wint.</p>	<p>De bevestiging door de indiener van de ambitie, doelen en inzet is fijn om te lezen. In de zienswijze wordt gesteld, dat erfgoed niet alleen drager is van de identiteit van een gebied, maar ook van de identiteit van (groepen in) de samenleving. We doen de aanname, dat de indiener met het woord Cultuur in haar zienswijze duidt op culturele achtergrond en meerstemmigheid. We onderschrijven deze verbindende kracht van erfgoed binnen de samenleving.</p> <p>Het Cultuur- en Erfgoedprogramma geeft, ons inziens, voldoende inzage in de provinciale doelen met betrekking tot het immaterieel erfgoed (zoals tradities, gebruiken en verhalen) en de mensgerichte kant van erfgoed, zoals ook blijkt uit hoofdstuk 2 - diverse samenleving en toenemende ongelijkheid of uit paragraaf 5.5 -erfgoedparticipatie.</p> <p><i>De tekst is als volgt aangepast:</i> Hoofdstuk 5 – inleiding Inwoners en bezoekers genieten van de rijkdom aan erfgoed in onze provincie. Mooie buitenplaatsen, het UNESCO Werelderfgoed Hollandse Waterlinies of bijvoorbeeld de archeologische vindplaats Dorestad verbinden ons met de omgeving en het verleden. Het maakt dat we ons hier thuis voelen. Dat is ook wat we nastreven; een breed en meerstemmig publiek moet zich betrokken voelen bij het erfgoed en het erfgoed en haar verhalen willen doorgeven. Iedereen moet mee kunnen doen. Ruimtelijke opgaven rond woningbouw, de energietransitie en mobiliteit maken ons erfgoed echter ook kwetsbaar. Het leidt soms tot lastige keuzes. Want hoe kunnen we onze beperkte ruimte zo goed mogelijk benutten? Erfgoed speelt hierin een belangrijke rol. Als een verbindende kracht tussen verschillende opgaven en als drager van de identiteit van een gebied. Daarom zetten wij ons in voor het behouden, benutten en beleven van ons erfgoed. In dit programma ligt de focus dan ook op een omgevings- en mensgericht erfgoedbeleid.</p>
031	Historische vereniging Oud-Utrecht	Indiener ziet kansen in het kader van de inzet behouden, benutten en beleven, maar ook op de verbinding met actuele vraagstukken en opgaven. Die liggen niet alleen in de fysieke sfeer, zoals de energietransitie,	<p>Zie antwoord bij 030.</p> <p>We nemen deze input mee bij de uitwerking van de erfgoedbeleidsdoelen, o.a. voor het onderdeel Erfgoedparticipatie. We gaan met de indiener in gesprek over de ingebrachte kansen en mogelijkheden.</p>

		natuurbehoud en waterbeheer. Ze liggen ook in de sociaal-economische sfeer. De oproep wordt gedaan om werk met werk te maken en in te zetten op sociaal-economische opgaven.	
032	Historische vereniging Oud-Utrecht	Indiener roept op om explicieter in te zetten op de rol van vrijwilliger en professional. In het programma lijkt het te gaan om een overdracht van kennis en kunde in één richting: van professional en professionele organisaties naar vrijwilliger en maatschappelijke organisatie. Het gaat echter om leren over en weer. Een dergelijke aanpak past ook bij de Faro-afspraken.	<p>We nemen deze input mee bij de uitwerking van de erfgoedbeleidsdoelen, o.a. richting onze partnerorganisaties Monumentenwacht Utrecht, Landschap Erfgoed Utrecht, Utrechts Landschap en ROP (Restauratie Opleidingsprojecten).</p> <p>Het Verdrag van Faro, waarin het onder andere gaat om de verbinding tussen de erfgoedvrijwilliger en erfgoedprofessional, is alom aanwezig in het nieuwe Cultuur- en Erfgoedprogramma. Faro is geen nieuwe ontwikkeling en er zijn diverse voorbeelden van erfgoedinitiatieven in de provincie Utrecht in het gedachtengoed van Faro. De komende beleidsperiode gaan we verder leren en ontdekken hoe het werken in de geest van Faro nader uitgewerkt en breder ingezet kan worden. Dit gaat enerzijds over hoe we als provincie zelf ons werk doen en welke vaardigheden daarvoor nodig zijn. Anderzijds gaat het om het uitdragen van het gedachtengoed naar het erfgoedveld zelf. Onder andere door te bekijken hoe onze partnerorganisaties van een zo groot mogelijk nut kunnen zijn voor het erfgoedveld. De erfgoedprofessional en erfgoedvrijwilliger kunnen zeker van elkaar leren. Hoe dit vorm kan krijgen, zal onderdeel zijn van de uitwerking van het beleid.</p> <p>De tekst is als volgt aangepast: Paragraaf 5.5 - Erfgoedparticipatie Samen zorgen voor erfgoed, bijdragen aan kennis erover en het beleefbaar maken van het erfgoed kan op verschillende manieren. In de provincie vinden we erfgoedbeoefenaars die een ambacht uitoefenen, zoals molenaars, imkers, de Engelen van Amerongen en de ambachtslieden van de Helling in Spakenburg. We vinden daarnaast erfgoedbeoefenaars die verhalen vertellen en kennis ontsluiten, zoals de vrijwilligers die rondleidingen geven in streekmusea en forten en vrijwilligers en medewerkers van archiefdiensten die archieven digitaal toegankelijk maken voor het publiek. Maar denk ook aan de groepen die het groen beheren op de Utrechtse buitenplaatsen of groepen die lokale herdenkingen en activiteiten organiseren, zoals Ketj Koti of het bloemencorso. Al deze mensen doen mee en dragen samen bij aan de zorg voor en het bekend en beleefbaar maken van het Utrechts erfgoed. Voor de uitvoering van ons beleid is de betrokkenheid van deze erfgoedgemeenschappen essentieel.</p>
033	Historische Vereniging Oud-Utrecht	Indiener roept gedaan om, in de lijn van het Faro-verdrag, stimulering van (de activiteiten van) de verenigingen een	Dit punt van de zienswijze geeft geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma omdat het betrekking heeft op de uitvoering van het provinciale erfgoedbeleid met name op het gebied van publieksbereik. Het actief betrekken van historische verenigingen is een uitvoerende taak die we beleggen bij onze partnerorganisatie Landschap Erfgoed Utrecht.

		prominente plaats in het programma te geven, evenals de samenwerking tussen deze verenigingen en professionals bij provincie, gemeenten en andere instellingen.	
034	Historische vereniging Oud-Utrecht	Er worden zorgen geuit over het tekort aan mensen in het algemeen, de kwantiteit en kwaliteit van opleidingsplaatsen en de onderwaardering van 'het ambacht'. Er wordt een aanbeveling gedaan om fundamenteel in te zetten op versterking van de opleidingen en promotie van het ambacht.	Dit punt van de zienswijze geeft geen aanleiding tot inhoudelijke wijziging van het Cultuur- en Erfgoedprogramma omdat het betrekking heeft op de uitvoering van het provinciale erfgoedbeleid. Het stimuleren en promoten van het restauratie vak is een uitvoerende taak die we beleggen bij onze partnerorganisatie Restauratie Opleidingsprojecten. We zetten hier met name in op het promoten en stimuleren van het restauratieambacht. We gaan met de indiener in gesprek over de in de zienswijze ingebrachte verbindingkansen voor overdracht van kennis en kunde tussen (professionele) vrijwilligers en professionals.
007	Stichting Wandelnet	Paragraaf 5.3 gaat in op Ruimtelijk erfgoed en de Cultuurhistorische Hoofd Structuur (CHS). Indiener doet een voorstel om het Hollandse Waterliniep pad en het Romeinse Limespad expliciet op te nemen in het Cultuur- en Erfgoedprogramma als een zeer waardevol 'instrument' voor de beleving van de historische infrastructuur en bijbehorend erfgoed.	We vinden zeker dat het Hollandse Waterliniep pad en het Romeinse Limespad hele belangrijke routes zijn, net als vele regionale routes, LF Waterlinieroute (icoonroute), arrangement routes en klompenpad routes voor Limes en Hollandse Waterlinies. Het voert echter te ver om ze allemaal specifiek bij naam te noemen. Daarom kiezen we ervoor om geen routes expliciet bij naam te noemen.

010	Sitebureau Hollandse Waterlinies	Bij "wat willen we bereiken" gaat het hele tekstblok over instrumenten, kaders, regelingen, bescherming. Dat is niet wat de Siteholder wil bereiken. Indiener raadt aan om dit hele blok onder te brengen bij Bijlage A, en met een enkele zin over bescherming daarnaar verwijzen. Een alternatief is: "we willen de Hollandse Waterlinies behouden en toekomstbestendig maken als 'groene long' voor de stad met meerdere functies zoals natuur, duurzame landbouw, recreatie, waterberging. Daarnaast draagt dit gebied bij aan de leefbaarheid, als de plek voor ontmoeting in het buitengebied, en het vrijwilligerswerk.	Uiteraard zijn de kaders voor bescherming van de Werelderfgoederen Neder-Germaanse Limes en Hollandse Waterlinies geen doel op zich, maar slechts instrumenten om deze werelderfgoederen te behouden voor de toekomstige generaties, zoals gesteld in de eerste zin onder het kopje "Wat willen we bereiken". We vinden het echter nodig om deze instrumenten te noemen en kort uit te leggen hoe en waar de bescherming geregeld is, omdat we daar nog steeds veel vragen over krijgen. Na de eerste korte alinea in paragraaf 5.6 gaat de tekst onder het kopje "Wat we willen bereiken" verder. Daar leggen we expliciet uit "voor behoud is niet alleen bescherming nodig" en gaan verder in op doelen die u noemt: "inzetten van het erfgoed om de ruimtelijke kwaliteit te versterken" en daarna "veel kansen voor een versterking van de ruimtelijke kwaliteit en daarmee een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving en een beter vestigingsklimaat." In dezelfde paragraaf onder het volgende kopje "Wat we nu doen" hebben we het over dat we "de (kern)kwaliteiten van het werelderfgoed inzetten voor een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving" en "slimme combinaties met andere opgaven zoals klimaatadaptatie, biodiversiteit, natuur, recreatie en toerisme". En verder onder "Wat we gaan doen" gaat het over "de ontwikkeling van een groen, toegankelijk en beleefbaar linielandschap", het belang ervan "voor inwoners en bezoekers" over en over het benutten ervan "voor andere opgaven zoals klimaatadaptatie, natuur, energie, groen-blauwe dooradering, recreatie en toerisme." In bijlage A gaat het verder nog uitgebreider over het benutten van waterlinies voor andere opgaven zoals klimaatadaptatie, duurzaam gebruik, groene benutting en biodiversiteit. De boodschap om de Waterlinies toekomstbestendig te maken als 'groene long' voor de stad en in combinatie met andere functies staat genoemd, maar voor onze doelgroep is het echter nodig om te beginnen met de bescherming en waar het in basis geregeld is.
-----	--	--	---

3.5 Zienswijzen over bijlage A uitvoering beleid UNESCO Werelderfgoed

004	Gemeente Vijfheerenlanden	Het fort op de foto op bladzij 68 is niet Fort Honswijk, maar Fort bij Everdingen. En deze ligt in Vijfheerenlanden én Culemborg.	Het onderschrift klopt inderdaad niet. <i>De tekst is als volgt aangepast:</i> Bijlage A – paragraaf 3 – Bescherming: Kennisdelen, draagvlak en versterking Fort Everdingen in de gemeente Vijfheerenlanden.
012	Sitebureau Hollandse Waterlinies	Zie zienswijze 004.	Dit klopt, zie ook bij punt 004 hierboven.
005	Gemeente Vijfheerenlanden	Indiener geeft aanvulling op de tekst in bijlage A, laatste bullit (zuid):	Het klopt dat de zuidelijke oever van de Lek valt onder het waterschap Rivierenland. <i>De tekst is als volgt aangepast:</i>

		De zuidelijke oever van de Lek (Vijfheerenlanden) ligt in het werkgebied van waterschap Rivierenland. Ook aan dit deel van de Lek(dijk) speelt een dijkversterkingsopgave (dijkversterking SAFE)	Bijlage A – paragraaf 5 - Gebiedsgerichte aanpak - Zuid In het gebied rond de Lek wordt de Lekdijk verstevigd om overstromingen te voorkomen. Samen met de waterschappen HDSR en Rivierenland kijken we hoe we de dijk in kunnen zetten als verbindend element voor water, mobiliteit, waterlinie, recreatie en natuur met de toonaangevende forten Honswijk en Everdingen als iconen.
011	Sitebureau Hollandse Waterlinies	Indiener maakt opmerking over “Herbestemming, ontwikkeling en restauratie van de forten”. Inundatie is de basis van de HWL. De bouwwerken die dat mogelijk maakten krijgen weinig aandacht in uw programma. Gezien hun betekenis voor inundatie, de kernfunctie van het voormalige defensiesysteem, wordt een suggestie gedaan om deze bouwwerken een plek te geven in dit programma.	Naar aanleiding van de opmerking dat waterwerken niet expliciet zijn genoemd bij onze acties (alleen bij de toelichting van de OUV van de HWL), vullen we de tekst aan. Dit doet recht aan onze inzet die we willen voortzetten. Zo zijn we bijvoorbeeld bezig met een onderzoek naar restauratie van een HWL-sluis in Nieuwegein en een tankgracht en inzet ervan in gebiedsontwikkeling gericht op verbetering van HWL-beleving, klimaatadaptatie, recreatieve routes en biodiversiteit. <i>De titel is als volgt aangepast:</i> Bijlage A: paragraaf 4 Herbestemming, ontwikkeling en restauratie van de forten en andere onderdelen van Waterlinies <i>De tekst is als volgt aangevuld:</i> Bijlage A - Paragraaf 4 Ook andere onderdelen van Hollandse Waterlinies, met name (water)werken die inundatie mogelijk en effectief maakten, zoals sluizen, duikers, kades of (tank)grachten, geven we aandacht door waar mogelijk ze te restaureren en in te zetten in gebiedsontwikkelingen gericht op verbetering van de beleving van het Werelderfgoed, klimaatadaptatie, recreatieve routes en biodiversiteit.

3.6 Zienswijze algemeen

013	Gemeente Houten	Indiener deelt dat cultuur en erfgoed hoog in het vaandel staan van de gemeente en dat het Cultuur- en Erfgoedprogramma van harte wordt ondersteund.	Ter kennisgeving aangenomen.
-----	-----------------	--	------------------------------